

Politička participacija ljudi slabijeg socioekonomskog statusa

Begić, Ivan

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:699532>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-01**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Ivan Begić

POLITIČKA PARTICIPACIJA LJUDI SLABIJEG
SOCIOEKONOMSKOG STATUSA

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Ivan Begić

POLITIČKA PARTICIPACIJA LJUDI SLABIJEG
SOCIOEKONOMSKOG STATUSA

ZAVRŠNI RAD

Mentorica: dr. sc. Mateja Čehulić

Komentor: izv. prof. dr. sc. Dario Čepo

Zagreb, 2024.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Socioekonomski status i socijalna isključenost	2
3. Uključenost mladih u politički život Republike Hrvatske	5
3.1 Politike prema mladima i socioekonomski status	8
4. Politički sustav Republike Hrvatske	11
4.1 Podjela biračkog tijela u Republici Hrvatskoj	12
5. Povezanost slabijeg socioekonomskog statusa sa sudjelovanjem u politici	14
5.1 Političke preferencije ljudi slabijeg socioekonomskog statusa	18
5.2 Članstvo ljudi slabijeg socioekonomskog statusa u političkim strankama	20
6. Zaključak	22
7. Literatura	23

Politička participacija ljudi slabijeg socioekonomskog statusa

Sažetak:

Cilj ovog rada pobliže je objasniti povezanost slabijeg socioekonomskog statusa građana s njihovom općenitom participacijom u politici, a posebice u političkim strankama. Socioekonomski status predstavlja izuzetno kompleksan i važan pojam koji određuje kvalitetu života pojedinca na raznim područjima života, pa tako i u politici. Dokazano je kako slabiji socioekonomski status veoma negativno utječe na pojedinca, pa tako i na samu participaciju u politici, jer su osobe vrlo često u potpunosti demotivirane zbog situacije u kojoj se nalaze te nemaju pretjerane ambicije sudjelovati u političkom životu na bilo koji način, a posebice ne članstvom u političkoj stranci. U Republici Hrvatskoj veliki problem predstavlja slaba interakcija glavnih političkih stranaka s osobama slabijeg socioekonomskog statusa zbog kojeg one vrlo često budu potpuno razočarane u politiku u cjelini. Razlozi slabe participacije u politici osoba niskog socioekonomskog statusa kriju se u manjku vremena, financijskih resursa, ali i nepovjerenju u politički sustav i političkoj apatiji. Političke stranke bi trebale usmjeriti svoje napore na aktivnu mobilizaciju osoba slabijeg ekonomskog statusa i tako ih više uključiti u politički život.

Ključne riječi: socioekonomski status, političke stranke, politika, politička participacija

Participation of people with lower socioeconomic status

Abstract:

This paper aims to explain in more detail the relationship between lower socioeconomic status and general political participation, particularly within political parties. Socioeconomic status is a highly complex and significant concept that influences an individual's quality of life in various areas, including politics. It has been shown that lower socioeconomic status negatively impacts individuals, which also affects their political participation, as people are often entirely demotivated due to their circumstances and lack the ambition to engage in political life, especially in terms of joining a political party. In the Republic of Croatia, one of the major issues is the weak interaction between leading political parties and people of lower socioeconomic status, which often leads to their disillusionment with politics. The reasons for the low political participation of individuals with lower socioeconomic status lie in a lack of time, financial resources, distrust in the political system, and political apathy. Political parties should focus their efforts on actively mobilizing individuals of lower economic status and thus include them more in political life.

Key words: socioeconomic status, political parties, politics, political participation

IZJAVA O IZVORNOSTI

Ja, Ivan Begić, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor završnog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ivan Begić v.r.

(potpis studenta)

Ime i prezime: Ivan Begić

Datum: 25.9.2024.

1. Uvod

Ovaj rad bavi se političkom participacijom ljudi slabijeg socioekonomskog statusa, a posebice se bavi njihovom političkom aktivnosti u Republici Hrvatskoj. Prije svega, ključno je odrediti što podrazumijeva pojam slabijeg socioekonomskog statusa, a potom doći do spoznaja kako on utječe na formiranje stavova o politici i na participaciju u istoj. Prilikom određivanja u kojoj mjeri slabiji socioekonomski status utječe na veću ili manju političku participaciju, važno je razlikovati određene skupine ljudi, pri čemu će posebnu važnost imati mladi jer upravo oni predstavljaju populaciju koja je financijski pretežito ovisna o drugima.

Politika je u Republici Hrvatskoj jedna od glavnih tema, međutim sama participacija građana u njoj je veoma slaba. To se prepoznaje u izlaznosti na izborima i samom članstvu u političkim strankama. Primjerice, podaci pokazuju da su na parlamentarnim izborima 2015. i 2016. izborna apstinencija i potpora novim strankama dosegnule najvišu razinu (Henjak, 2017). Naime, u studenom 2015. samo je 60,82% građana izašlo na izbore (DIP, 2016). Na parlamentarnim izborima 2020. godine izlaznost je također bila niska - 46,90%, što se pripisuje pandemiji virusa covid-19 (DIP, 2020).

Dio odgovornosti za nisku participaciju građana može se pronaći u niskom ekonomskom standardu Republike Hrvatske, odnosno dosta velikom nesrazmjeru u ekonomskim uvjetima građana. Naime, već duže vremena se govori o gubitku „srednjeg sloja“ u Republici Hrvatskoj, odnosno sve većem jaza između bogatih i siromašnih građana (Ferić, 2020). Ovaj rad bavi se upravo time kako slabiji socioekonomski status građana generalno utječe na političku participaciju, a posebice u Republici Hrvatskoj, odnosno koliko takav status utječe na njihovu želju za eventualnom promjenom koju bi pokušali ostvariti povećanim političkim angažmanom. Također, rad se bavi i pitanjem kako su stupanj obrazovanja i godine života, koji utječu na socioekonomski status, povezani s političkom participacijom. S obzirom na to da u Republici Hrvatskoj postoje dvije dominantne stranke koje se smjenjuju na vlasti od 1990. godine, HDZ i SDP, sam fokus je stavljen upravo na njih, odnosno na pitanje koja je od tih stranaka pristupačnija za

građane slabijeg socioekonomskog statusa. U 2023. godini, stopa rizika od siromaštva u Hrvatskoj iznosila je 19,3%, dok je ukupno 20,7% stanovništva bilo u riziku od siromaštva ili socijalne isključenost (DZS, 2023). Stoga je veoma bitno odrediti koje su karakteristike i svjetonazori građana nižeg socioekonomskog statusa zbog kojih biraju određene stranke u čijem će radu sudjelovati ili koje će podržavati. Osim toga, cilj rada je i fokusirati se na građane slabijeg socioekonomskog statusa koji ne participiraju u nijednoj političkoj stranci u Republici Hrvatskoj. Pretpostavka je kako takvih građana ima jako puno, stoga je bitno odrediti zbog čega je to tako, odnosno koji su njihovi stavovi o politici te čime su uvjetovani.

2. Socioekonomski status i socijalna isključenost

Socioekonomski status može se definirati kao „položaj koji zauzima neki pojedinac, ili obitelj, na nekoj društvenoj ljestvici“ (Čudina-Obradović i Obradović, 1998: 28), a određeni ga autori razumiju i kao koncept definiran prema razini resursa ili prestiža u odnosu na druge (Lynch i Kaplan, 2000, prema Milas Vdović, 2019). Kad govorimo o slabom socioekonomskom statusu, valja napomenuti zajamčenu minimalnu naknadu kao iznos koji država daje pojedincu ili kućanstvu koji nemaju dovoljno sredstava za podmirenje osnovnih životnih potreba (Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike, 2023). Zajamčena minimalna naknada od 1. siječnja 2024. iznosi 150 eura za samca koji je radno sposoban, što predstavlja puni iznos osnovice. Za starije osobe i one potpuno nesposobne za rad, taj iznos iznosi 195 eura, odnosno 130% osnovice (TEB poslovno savjetovanje, 2024). Kod kućanstava, naknada se određuje prema udjelima članova, pri čemu, primjerice, radno sposobna odrasla osoba prima 105 eura, dok djeca mogu dobiti između 105 i 135 eura, ovisno o okolnostima. Iznos minimalne naknade nedovoljan je za podmirenje osnovnih životnih potreba, odnosno kako Bežovan i sur. (2019) kažu, taj iznos nije dovoljan niti za zadovoljenje mjesečne potrebe za prehranom.

Socioekonomski status povezan je i s različitim životnim konceptima poput razvoda braka, zdravlja ili razine obrazovanja. Primjerice, bolji prihodi i viši socioekonomski status povezani su s razinom zadovoljstva u partnerskim odnosima, dok je niža razina prihoda povezana s više bračnih problema (Milas Vdović, 2019). Te činjenice potvrđuju da se socioekonomski status ne tiče isključivo financijske situacije pojedinca ili obitelji već uvelike određuje i životni stil te životne odabire.

Iako postoje različite definicije socioekonomskog statusa koje uključuju razne faktore koji utječu na njega, kao i različite posljedice koje on nosi, prevladava zajedničko mišljenje kako on bitno utječe na kvalitetu života. Brojna istraživanja su pokazala kako su pojedinci s višim socioekonomskim statusom u značajnoj prednosti nad onima s nižim. Škrokov (2014) naglašava da je jedan od razloga istraživačkog interesa za socioekonomski status upravo njegov veliki utjecaj na opće funkcioniranje pojedinca. Također, naglašava da pojedinci višeg socioekonomskog statusa u pravilu imaju bolje fizičko, ali i mentalno zdravlje od pojedinaca nižeg socioekonomskog statusa, koji izvještavaju o većoj izloženosti stresu i snažnijem utjecaju na fizičko i mentalno zdravlje. Uzimajući navedeno u obzir, potpuno je jasno koliko je socioekonomski status važan za svakodnevno funkcioniranje u društvu. Poteškoće s kojima se građani slabijeg socioekonomskog statusa nose su brojne te se ne odnose isključivo na financije, već i na mnoštvo drugih stvari koje im smanjuju kvalitetu života. Slabije fizičko i psihičko zdravlje, kao i niža razina obrazovanosti mogu dovesti do problema iz kojih je teško izaći s obzirom na financijsku situaciju, tako da tu možemo govoriti o začaranom krugu. Primjerice, za neke je skupine čak i osnovno obrazovanje onemogućeno niskim socioekonomskim statusom, a s druge strane nizak socioekonomski status je ujedno i posljedica niske razine obrazovanosti te je to krug iz kojeg pojedinci ne uspijevaju izaći (Marić, Popović i Bogut, 2015).

Nizak socioekonomski status, između ostalog, može dovesti i do socijalne isključenosti koja predstavlja ozbiljan problem za život pojedinca. O socijalnoj isključenosti govore brojni autori, a Šućur (1995) ističe da socijalna isključenost nije sinonim za nedovoljne prihode, već ona podrazumijeva općenito nesudjelovanje u društvenom životu, a očituje

se u različitim segmentima života poput stanovanja, obrazovanja, zdravstvene zaštite, pristupa različitim uslugama i slično. Isključene osobe nisu samo marginalizirane u odnosu na tržište rada, one su i neintegrirane u društvo.

Budući da se socijalna isključenost očituje u raznim sferama života, pitanje je koliko se ona odražava na uključenost u politiku. Odgovor se zapravo nameće sam po sebi, jer pojedini autori prilikom spominjanja socijalne isključenosti spominju i slabiju uključenost u društveni život, ali i smanjeno pristupanje različitim uslugama kao i općenito slabiju integraciju u društvo (Šverko, Galić i Maslić Seršić, 2006). Kako bi se aktivno uključilo u politiku, potrebno je biti društveno aktivan, odnosno pratiti društvene procese koji se odvijaju svakodnevno, što je poseban izazov za socijalno isključene. Tu pojavu, odnosno općenite probleme s kojima se susreću siromašni u svakodnevnom funkcioniranju posebno je istražio Šućur (2008) koji govori o siromaštvu kao višedimenzionalnom i kompleksnom fenomenu koji ne podrazumijeva samo nedostatak sredstava, već i slabije zdravlje, nižu razinu obrazovanja, sužene društvene mreže, ali i slabiju participaciju u politici.

Šverko, Galić i Maslić Seršić (2006) u svojoj su longitudinalnoj studiji pokazali da produžena nezaposlenost osiromašuje i izolira ljude, odnosno oni ispitanici koji su ostali nezaposleni duže od godinu dana ne samo da su pokazivali pad financijskih sredstava, već su i značajno povećali svoju socijalnu izoliranost.

Veliki problem socijalne isključenosti predstavlja i to što ona može zahvatiti i kompletne skupine ljudi u ruralnom ili urbanom okruženju, a ne samo pojedince koji prolaze kroz određene životne neuspjehe (Šućur, 1995).

Spominjući sve probleme koje sa sobom nosi slabiji socioekonomski status, a posljedično i socijalna isključenost, potpuno je jasno koliko to negativno utječe na općenitu participaciju u politici. Ljudi slabijeg socioekonomskog statusa moraju prevladati brojne prepreke kako bi došli na razinu onih višeg socioekonomskog statusa, odnosno kako bi bili ravnopravni u političkom životu. Upravo zato ne čudi smanjeno povjerenje koje ljudi slabijeg financijskog stanja imaju spram političkih, ali i drugih institucija.

3. Uključenost mladih u politički život Republike Hrvatske

Većina teorijskih koncepata koja se razvila u drugoj polovici 20. stoljeća govori o mladima kao pojedincima koji se nalaze pri kraju školovanja te koji su osposobljeni za izlazak na tržište rada ili su prvi puta zaposleni, ali koji još uvijek nisu zasnovali obitelj, a dob im je između 15 i 24 godine (Ilišin, 2003). Ipak, to određenje treba uzeti s dozom opreza jer se trendovi u posljednje vrijeme uvelike mijenjaju. Naime, podaci koji su se prikupljali istraživanjima provedenim proteklih desetljeća pokazuju drugačije podatke, a oni govore o tome kako u postindustrijskom društvu, zbog sve duljeg školovanja (visoko obrazovanje), ali i razdoblja koje slijedi nakon toga, a to je razdoblje nezaposlenosti, sve više se odgađa ulazak mladih u svijet rada, kao i zasnivanje vlastitih obitelji (Ilišin, 2003). Upravo iz razloga pomicanja dobnih granica za skupinu mladih, u novije vrijeme, kad govorimo o mladima, spominjemo dobnu kategoriju od 15-29 godina (Majdak, Baturina i Berc, 2021).

Mladi predstavljaju važan dio populacije za društvo iz više razloga poput njihovog demografskog potencijala, ekonomskih benefita, ali i sudjelovanja u političkim procesima (Majdak, Baturina i Berc, 2021). Nažalost, ta činjenica se vrlo često zanemaruje te se mladi susreću s mnogobrojnim problemima prilikom prelaska u svijet odraslih. Posebice se to tiče financijske situacije, jer se mladi prilikom svog odrastanja i obrazovanja financiraju ponajprije preko svojih roditelja i subvencija države. Upravo pomoć države i pokazivanje interesa prema mladima može biti ključno u tome da se kod mladih ljudi razvije želja za sudjelovanjem u politici.

Politička participacija je termin kojeg su autori oblikovali sedamdesetih godina, prvotno se poistovjećivala se s izbornom participacijom (Ekman i Amnå, 2012, prema Maljur, 2021), jer se političko djelovanje uglavnom vezivalo uz odabir političkih vođa i odobravanje njihovih politika. S vremenom se i sama definicija političke participacije proširila, jer se osim glasanja na izborima sve više prepoznala važnost političkog djelovanja i u međuisbornom periodu. Tako se u oblike političke participacije ubrajaju

prosvjedi, štrajkovi, sudjelovanje u društvenim pokretima, potpisivanje peticija, volontiranja i slično (Maljur, 2021). Nažalost, u posljednje vrijeme kod mladih ljudi sve je više primjetna nezainteresiranost za politiku, a posebice za eventualnom participacijom u političkim strankama, što može biti ozbiljan problem za budućnost.

„Svako društvo koje razmišlja o svojoj budućnosti i razvoju mora na normativnoj razini voditi brigu o mladeži svoje države. Trend koji se javlja u većini demokratskih društava modernog doba jest nezanemariv problem sve većeg distanciranja mladih od politike te rastuća politička apstinencija i apatija“ (Kulić, 2018:1).

Mladi danas manje sudjeluju u politici i zbog drugačijeg načina života, sve kasnijeg osamostaljivanja, dužim periodom studiranja pa su mladi skloniji tražiti individualna, nego politička i sustavna rješenja. Štoviše, Chrysochoou i Barrett (2017, prema Maljur 2021) govore i o tome da se mladi nerijetko osjećaju nevidljivima i ignoriranim od strane političkih aktera misleći da su njihovi problemi nevažni ili posve trivijalni. Među mladima je i sve vidljivija politička apatija, odnosno potpuna nezainteresiranost za politički život općenito, a ona je posebno izražena među mlađim generacijama u odnosu na prijašnje mlađe generacije (Dahl i sur., 2018, prema Maljur, 2021).

Pasivnost velikog dijela populacije po pitanju politike može odgovarati političkim liderima u nastojanju da ostanu na vlasti, a ta tvrdnja se definitivno može potvrditi i za Republiku Hrvatsku (Pap, 2019). Politički lideri često preferiraju političku neaktivnost, jer to smanjuje pritisak za promjene i ublažava odgovornost lidera. Istraživanje (Pap, 2019) ukazuje da čak 51% ispitanika pripada dijelu apatičnih građanina, a apatija smanjuje političku participaciju, pritisak na političare, ali i mogućnost političkim strankama da bez napora ostanu na vlasti. Apatičnost se pokazala najčešćom kod ženskog spola i ispitanika nižeg socioekonomskog statusa (Pap, 2019).

Gotovo cijela Europa bilježi trend smanjene zainteresiranosti građana za politiku, odnosno sve manje aktivnosti članova političkih stranaka (Ilišin, Gvozdanović i Potočnik, 2015). Aktivan broj članova u političkim strankama je veoma mali te je bitno utvrditi kakve karakteristike imaju ljudi koji su ostali aktivni članovi političkih stranaka u

današnje vrijeme (Mair i Van Biezen, 2001). Komparativni podaci u tri vremenske točke (1999., 2004. i 2013.) pokazuju kako je u desetak godina znatno oslabilo povjerenje mladih u institucije, pri čemu su najveći gubitnici televizija, vjerske institucije te Hrvatski parlament i Vlada (Ilišin, Gvozdanović i Potočnik, 2015). Razočaranje građana u politiku u Hrvatskoj proizlazi iz perspektive česte korupcije, klijentelizma, gospodarski loše situacije, stagnacije i osjećaja apatije prema političkim strankama bez osjećaja da će doći do ikakve prave promjene (Ilišin, Gvozdanović i Potočnik, 2015).

Među razočaranima, osim mladih, tu su i osobe slabijeg socioekonomskog statusa koje imaju brojne egzistencijalne izazove, a politike upućene onima slabijeg socioekonomskog statusa su razočaravajuće, što dovodi do sve veće netrpeljivosti prema vladajućima, ali i politici općenito.

Problem nezainteresiranosti mladih za politiku nije samo problem Republike Hrvatske, već je to problem značajan i za cijelu zapadnu, istočnu Europu te Ameriku radi čega stručnjaci pokušavaju pronaći rješenje (Haerper, Wallace i Spanring, 2002). Primjerice, na općim izborima u Americi 2010. godine pokazalo se da su mladi manje skloni glasanju u odnosu na ostale dobne skupine. Tako je na općim izborima 2010. godine u Americi glasalo samo 44% osoba u dobi od 18-24 godine, u usporedbi s ukupnom izlaznošću od 65 %.

Kad govorimo o političkoj participaciji, posebno je važno je istaknuti i sve veću uporabu društvenih mreža i interneta općenito kao alata s kojim se politička akcija planira i provodi, a takve suvremene metode političke participacije posebice se ističu u generaciji mladih (Mračković, 2019, prema Maljur 2021). S obzirom da broj korisnika društvenih mreža raste iz dana u dan, primjećuje se nešto veći politički angažman mladih preko društvenih mreža, putem online participacije u obliku peticija, ali i dijeljenja, komentiranja i kritiziranja političkog sadržaja putem osobnih profila (Ilišin, 2017).

Najbolji pokazatelj slabe zainteresiranosti mladih za politiku vidljiv je u podacima izlaznosti mladih na parlamentarne izbore. Postotak mladih koji izlazi na glasovanje na parlamentarnim izborima u padu je već 10 godina (DIP, 2020). Mladi nemaju ni visoku

razinu povjerenja u političke aktere, a većina ih nije niti zadovoljna stanjem demokracije u Hrvatskoj (Ilišin, 2017). Istraživanje o političkom interesu mladih u Hrvatskoj dolazi do podatka da čak 54% mladih izjavljuje da nema nikakav interes za politiku (Gvozdanić i sur., 2019). Neka od objašnjenja slabije političke participacije mladih u odnosu na starije generacije su da se bolja participacija građana srednje i starije dobi može zahvaliti vremenskom periodu u kojem se oblikovao svojevrsni obrazac političkog ponašanja koji je političku participaciju smatrao poželjnim, normativnim i odgovornim ponašanjem (Henjak, 2017). Tako je takozvana *baby boomer* generacija koja je šezdesetih godina postala politički aktivna zabilježena kao generacija zapamćena po nadprosječnom političkom aktivizmu.

3.1 Politike prema mladima i socioekonomski status

U Hrvatskoj su politike prema mladima usmjerene prema osnaživanju mladih i poboljšanju kvalitete njihovog života (Vlada Republike Hrvatske, 2023). Politike za mlade u Hrvatskoj kroz povijest su prolazile kroz različite faze te su bile determinirane društvenim i političkim promjenama (Ilišin i Radin, 2002). Politike prema mladima uvijek su se odnosile na obrazovanje, zapošljavanje, ali i stambenu politiku, socijalnu inkluziju i participaciju mladih u društvu (Ilišin i Radin, 2002). Početkom 21. stoljeća primjećuje se rast institucionalne podrške kroz programe za mlade, a 2009. započeo je Nacionalni program za mlade 2009.–2013. čiji su glavni ciljevi bili aktivnije sudjelovanje mladih u društvu i poboljšanje uvjeta za njihov profesionalni razvoj (Stričević, 2010). Također, 2010. godine bila je aktualna inicijativa Zapošljavanje mladih, a Vlada je uvela niz mjera s ciljem smanjenja nezaposlenosti mladih pri čemu je najpoznatija bila stručno osposobljavanje bez zasnivanja radnog odnosa koji je omogućavala mladima stjecanje radnog iskustva uz subvenciju od strane države (Matić, 2014). Trenutno postoji strateški dokument pod nazivom “Nacionalni program za mlade 2023.-2025.”, koji sadrži šest područja: rad s mladima, sudjelovanje mladih u društvu, obrazovanje, mladi i Europska

unija, mladi u ruralnim područjima, zdravlje i kriza (Vlada Republike Hrvatske, 2023). Osim toga, vrijedi i spomenuti mjere za zapošljavanje mladih, porezne olakšice, stambene subvencije i podizanje studentskih satnica (Vlada Republike Hrvatske, 2023).

Kvaliteta politike prema mladima posebno je bitna za mlade čije su obitelji slabijeg socioekonomskog statusa. Naime, upravo ta skupina je posebno ugrožena te se nalazi u opasnosti da će ranije napustiti školski sustav, a time si uvelike smanjiti šanse za kvalitetniji život u budućnosti. Razlike između ljudi boljeg i lošijeg socioekonomskog statusa se posebice ističu u stjecanju visokog obrazovanja (Ilišin, Mendeš i Potočnik 2003).

Politika Republike Hrvatske po pitanju obrazovanja ima dosta neriješenih problema koji postoje već dugi niz godina. Ti problemi najviše pogađaju učenike i studente slabijeg socioekonomskog statusa, kao i mlade iz ruralnih područja. Kao glavni problemi mladih ruralnih krajeva ističu se loša kvaliteta života, slabija dostupnost usluga i uvjeta za život i prateće infrastrukture koja je dovela do depopulacije (Majdandžić, 2015). Također, sve brži razvoj gradova rezultira i većom potražnjom studentskih smještaja (Tomaš, 2020). Jedan od važnih preduvjeta za početak samostalnog načina života predstavlja pronalazak mjesta stanovanja, odnosno za većinu studenata pronalazak mjesta u studentskom domu. Studentski domovi predstavljaju jeftiniju opciju stambenog zbrinjavanja pa su kao takvi izrazito popularni među studentima. Nažalost, podaci iz dva najveća grada, Zagreba i Splita, ukazuju da je smještajnih kapaciteta u studentskim domovima premalo, a broj upisanih studenata na sveučilišta je sve veći (Ćerluka, 2020). Podaci Državnog zavoda za statistiku u akademskoj godini 2014./2015. ukazuju da je broj upisanih studenata porastao za 17% u odnosu na 2008./2009., odnosno u akademskoj godini 2008./2009. bilo je upisano 159 210 studenata, a 2014./2015. približno 186 276, a taj je trend kroz vrijeme samo nastavio rasti. Najnoviji podaci za studentsku godinu 2024./2025. ukazuju da je na studentskom natječaju za smještaj sudjelovalo gotovo deset tisuća studenata, a samo ih je 6515 ostvarilo pravo na smještaj, što govori o nedostatku smještajnih kapaciteta, kako u glavnom gradu, tako i u manjim gradovima (Debeljak, 2024).

U Hrvatskoj je veliki problem što ne postoje nacionalni programi stambenog zbrinjavanja ranjivih skupina poput beskućnika, osoba s invaliditetom ili mladih koji napuštaju institucionalni smještaj (Bežovan i sur., 2019). Što se tiče studenata, podaci iz 2014. ukazuju da ukupni izdaci po semestru iznose preko 15900 kuna, u što uključuje troškove prehrane, smještaja, prijevoza, knjiga i slično. Za naslutiti je da su s uvođenjem eura 2023. godine te inflacijom ti troškovi i porasli (Bežovan i sur., 2019). U Hrvatskoj iz tog razloga možemo govoriti o nejednakosti pristupa visokom obrazovanju, pri čemu su najranjivije skupine studenti bez roditeljske skrbi, studenti s invaliditetom, studenti nižeg socioekonomskog statusa i studenti iz ruralnih područja (Bežovan i sur., 2019). Svi gore navedeni faktori upućuju na to da određen broj mladih, u nedostatku financijskih resursa odustaje od visokog obrazovanja.

Važnost obrazovanja se uvijek naglašava, ali stječe se dojam kako se u Republici Hrvatskoj po tom pitanju ne radi puno, odnosno kako se problemi koji postoje u sustavu obrazovanja ne rješavaju na kvalitetan način. Kompletan sustav obrazovanja Republike Hrvatske nije adekvatno posložen sukladno potrebama tržišta rada te se zbog toga stvaraju sve veće razlike u socioekonomskom statusu građana, a o problemima koje takav sustav donosi govori i Ilišin (2003) koja navodi da postoji svojevrstan kontrast u pristupu određenim razinama obrazovanja koje se vrednuju na tržištu rada, što posljedično intenzivira postojeće nejednakosti između siromašnih i onih boljeg standarda te stvara transgeneracijske korijene siromaštva. Prelazak u svijet odraslih postaje sve kompleksniji za mlade ljude, a to se događa zbog više razloga, od kojih je i nezaposlenost jedan od problema. Obrazovanje postaje sve duže, jer suvremene tehnološke promjene traže sve kvalificiraniju i fleksibilniju radnu snagu, a uz to gospodarska kretanja su takva da uzrokuju porast nezaposlenosti što ponajprije pogađa mlade. To pak dovodi do sve sporijeg ulaska na tržište rada, što mladi sve dulje drži u ovisnom položaju, a to se ponajprije tiče financijske situacije (Ilišin, Mendeš i Potočnik 2003).

Nezaposlenost prema definiciji Međunarodne organizacije rada (MOR) podrazumijeva osobu koja u tekućem tjednu nije obavila nikakav posao za novac ili plaćanje u naturi (Bežovan i sur., 2019). Bežovan i sur. (2019) navode kako su posebno ranjive one osobe

koje nemaju radnog iskustva (studenti), ali i one osobe koje se nakon duge pauze vraćaju ponovno u svijet rada. Takve osobe se u pravilu suočavaju s više izazova u pronalasku posla. Podatci HZZ-a iz 2017. godine ukazuju da je od 252 tisuće prijavljenih nezaposlenih čak 31% ušlo iz neaktivnosti, odnosno školovanja, roditeljstva, produljene bolesti, a čak 27% nije imalo prethodnog radnog iskustva, jer su u nezaposlenost ušli odmah nakon završetka obrazovanja. Posljedice nezaposlenosti mogu se manifestirati na osobnoj i društvenoj razini. Na osobnoj razini gubitak primanja je najočitija posljedica, koja sa sobom može voditi put prema siromaštvu i socijalnoj isključenosti (Matković, 2019). Naime, nezaposlene osobe imaju dvostruko veći rizik od siromaštva, nego opća populacija, tj. 6-9 puta veći rizik nego one osobe koje su u svijetu rada (DZS, prema Matković, 2019).

4. Politički sustav Republike Hrvatske

Politička struktura Republike Hrvatske temelji se na principima demokracije i podjele vlasti na tri glavna stupa: zakonodavnu, izvršnu i sudsku vlast (Koprić i sur., 2014). Zakonodavnu vlast obnaša Hrvatski sabor, čije su glavne funkcije donošenje zakona i usvajanje državnog proračuna (Koprić i sur., 2014). Sabor se sastoji od zastupnika koje su odabiru građani svake četiri godine. Izvršna vlast podijeljena je između predsjednika i Vlade. Predsjednik države, biran na mandat od 5 godina, vrhovni je zapovjednik oružanih snaga, predstavlja Hrvatsku u zemlji i inozemstvu, raspisuje izbore za Sabor i saziva ga na zasjedanje. Vlada Republike Hrvatske je nositelj izvršne vlasti, a sastoji se od premijera, potpredsjednika vlade i ministara. Vlada provodi zakone koje donosi Sabor, vodi unutarnju i vanjsku politiku, priprema državni proračun, a ujedno je i odgovorna Hrvatskom saboru koji može izglasati nepovjerenje Vladi ili pojedinim ministrima. Sudbena vlast, kao neovisna vlast u Hrvatskoj, temelji se na Ustavu kao vrhovnom zakonu države te zakonima.

Što se tiče političkog sustava, Hrvatska je i višestranačka parlamentarna demokracija. Naime, u Hrvatskoj postoji preko 170 različitih političkih stranaka, ali nisu sve jednako aktivne niti značajne za političku scenu (Ministarstvo pravosuđa i uprave, 2023). No, u Hrvatskoj su od stjecanja neovisnosti dominantne dvije političke stranke - desno orijentirana Hrvatska demokratska zajednica (HDZ) i lijevo orijentirana Socijaldemokratska partija Hrvatske (SDP). O neuobičajeno velikom broju političkih stranaka u Republici Hrvatskoj govori i Čular (2004: 136) u svome radu: „U Hrvatskoj postoji velik broj političkih stranaka. Kada usporedimo bilo broj stranaka koje se natječu u izborima, bilo broj stranaka koje ulaze u parlament u Hrvatskoj s ostalim zemljama Zapadne, ali i Srednje Europe, vidjet ćemo da Hrvatska prednjači u broju političkih stranaka po oba kriterija“.

4.1 Podjela biračkog tijela u Republici Hrvatskoj

Biračko tijelo u Hrvatskoj je raznoliko, s različitim podjelama prema dobi, regijama, stupnju obrazovanja, ekonomskom statusu i slično. Takva raznolikost omogućava različitim strankama da osvoje podršku iz različitih društvenih skupina. Hrvatska je demokracija s proporcionalnim izbornim sustavom, a biračko tijelo u velikoj mjeri reflektira različite društvene i političke interese (DIP, 2024). Na podjelu biračkog tijela u Hrvatskoj utječe nekoliko čimbenika: teritorijalni, ideološki, politički i demografski. Kad govorimo o teritorijalnoj podjeli birača, birači se često razlikuju ovisno o povijesnim, ekonomskim i socijalnim čimbenicima koje su specifične za određene regije (Koprić i Đulabić, 2018). Primjerice, Koprić i Đulabić (2018) naglašavaju da su sjeverozapadni dijelovi Hrvatske skloni podržavati političke opcije s naglaskom na konzervatizam i ekonomski liberalizam, dok urbanije sredine poput Zagreba ili Rijeke češće biraju socijalno-liberalne opcije, a u ruralnijim dijelovima zemlje dominira konzervativna stranka poput HDZ-a.

HDZ, odnosno Hrvatska demokratska zajednica, okuplja većinom konzervativno orijentirane birače, koji se zalažu za očuvanje nacionalnog identiteta, tradicionalnih obiteljskih normi veza s Katoličkom crkvom (Vučković, 2016). Njihovi birači dominantno dolaze iz ruralnih krajeva, posebno Slavonije, Dalmatinske zagore i Like. Najveći broj simpatizera HDZ-a dolazi od populacije starije životne dobi koja je u većoj mjeri religiozna i njeguje tradicionalne i obiteljske vrijednosti. HDZ-ovo biračko tijelo nastoji promicati politiku nacionalne suverenosti i vrijednosti povezanih s očuvanjem hrvatskog naroda (Vučković, 2016).

SDP, odnosno Socijaldemokratska stranka, kao temeljna načela socijaldemokracije naglašava univerzalizam, regulaciju tržišta, snažnu socijalnu državu, socijalnu sigurnost, radnička prava, multikulturalizam i promicanje manjinskih prava (Raos i Maldini, 2022). Rezultati analize determinanti odnosa birača prema strankama (Henjak 2011, prema Raos i Maldini) pokazali su da su ispitanici koji simpatiziraju SDP manje religiozni, ali se važnom pokazala i viša razina obrazovanja, odnosno neobrazovane i siromašnije osobe bile su manje naklone SDP-u. U razdoblju od 2000. do 2020. godine, SDP je u prosjeku osvajao 29,9% mandata u Saboru (Raos i Maldini, 2022). Socijaldemokratske stranke, u većini europskih zemalja, ali i Hrvatskoj, bilježe sve manju potporu birača (Raos i Maldini, 2022) Trend opadanja potpore socijaldemokratima seže još od kraja osamdesetih, ali, nakon velike ekonomske krize uzrokovane deregulacijom i propašću financijskih tržišta 2008 taj trend biva sve jači (Raos i Maldini, 2022).

Kad je riječ o demografskoj podjela birača, istraživanja pokazuju kako su osobe starije životne dobi sklonije glasati za konzervativne stranke poput HDZ-a, dok sve veći broj mlađih birača češće preferira zelene ili progresivne političke opcije (Sedak, 2022). Istraživanje (Sedak, 2022) provedeno na reprezentativnom uzorku od 982 punoljetnih ispitanika prosječne starosne dobi 49 godina (18 - 89), potvrdilo je stranačku preferenciju, jer je 36% ispitanika na pitanje "Za koga biste glasali ako biste morali birati između sljedećih stranaka?" odgovorilo SDP ili HDZ te potvrdilo tzv. politički duopol.

Obrazovni status također ima ulogu u odabiru političkih opcija, a većina istraživanja na tom području dolaze iz SAD-A (Dumančić, 2023). Prema istraživanju Pew Research Center 2016. g, više od polovice (54%) osoba s poslijediplomskim studijem, pokazali su dosljedne liberalne političke vrijednosti, a što se tiče generacijskih razlika, milenijalci (osobe rođene od 1981. do 1996.) su u prosjeku liberalniji od starijih generacija.

Važno je spomenuti i ideološke, religijske i socioekonomske podjele birača u Hrvatskoj. U Hrvatskoj je vidljiva podjela na desnicu, ljevicu i centar. Desnicu čine konzervativna stranke poput HDZ-a i Domovinskog pokreta, te stranke naglašavaju tradicionalne vrijednosti i njeguju bliske odnose s Katoličkom crkvom. Ljevicu čine stranke lijeve orijentacije poput SDP-a i Možemo!, one privlače dominantno mlađe i obrazovnije birače koji podržavaju socijalnu pravdu, prava seksualnih manjina i sekularizam (Dumančić, 2023).

Socioekonomska podjela također odražava određene političke preferencije. Bogatije, razvijenije i urbanizirane regije Hrvatske, poput Zagreba, Istre i Kvarnera često su uporišta ljevice i centra, dok su siromašnije regije sklonije konzervativnim opcijama (Bilić, 2019).

5. Povezanost slabijeg socioekonomskog statusa sa sudjelovanjem u politici

Političko povjerenje je definirano kao “odnos prema politikama institucija koji čine evaluativna i afektivna odnosno stavovska komponenta, a najvećim dijelom je oblikovano posredovanjem medija te je temelj građanske i političke participacije” (Gvozdanić, 2014: 6). U Republici Hrvatskoj svjedoci smo sve većeg nepovjerenja u političare i političke stranke općenito (Burić, 2020). Primjerice, u istraživanju na studentskoj populaciji, 81,3% ispitanika zaokružilo je da uopće ne vjeruje ili uglavnom ne vjeruje u Hrvatski sabor i u Vladu RH, dok je čak 85,6 % ispitanika zaokružilo da uopće ne vjeruje ili uglavnom ne vjeruje političkim strankama (Gvozdanić, 2014). Istraživanje na

reprezentativnom uzorku tijekom siječnja 2018. pokazalo je da je 27% građana vrlo nezadovoljno funkcioniranjem demokracije, a 39% donekle nezadovoljno (GONG, 2019). Isto istraživanje (GONG, 2019) pokazalo je i nisku razinu povjerenja u institucije, jer nikakvo do vrlo malo povjerenje u institucije predsjednika, Vlade i Sabora iskazuje 40-60% građana.

Razlozi nepovjerenja u političke stranke su mnogobrojni, poput korupcije, predizbornih obećanja koja nisu održana, raznih afera i skandala i nedostatka transparentnosti (Bovan i Baketa, 2022). Bovan i Baketa (2022) u svom longitudinalnom istraživanju u osam vremenskih točaka, od 1999. do 2020. godine, pokazuju kako se povjerenje građana u predstavničke institucije smanjilo. Nepovjerenje u političke stranke u Hrvatskoj veće je među onima slabije socioekonomskog statusa, nego onima višeg socioekonomskog statusa. U Hrvatskoj petina stanovnika živi u uvjetima materijalne deprivacije ili kućanstvima u kojima je nezaposlenost velika (DZS, 2023). Najrizičniju skupinu obuhvaćaju osobe starije životne dobi, samci, samohrani roditelji i kućanstva s većim brojem djece. Najmanje povjerenja iskazuju političkim institucijama, a najviše neprofitnim organizacijama (Šućur, 2008). Razlozi nepovjerenja su mnogobrojni, poput lošeg ekonomskog standarda, birokracije, korumpiranosti i nepotizma (Gvozdanović, 2014).

Osim toga, nove političke strategije karakterizirane su padom uvjerenja o kompetenciji i efikasnosti političara, opadanjem participacije na izborima zbog ekonomskih i socijalnih razlika, alijenacije, padom povjerenja u javne institucije i slično. To su samo neki od problema koje ljudi u Republici Hrvatskoj često spominju (Rimac, 2000). Potpuno je logično kako su svim tim problemima najviše pogođeni upravo ljudi slabijeg socioekonomskog statusa koji veoma često ne vide izlaz iz svojih teških situacija.

Taj se problem posebice odnosi na mlade ljude koji se veoma teško mogu osamostaliti, odnosno postati financijski, ali i na sve druge načine neovisni o drugima. Kod mladih osoba posebno se nameće i problem stambenog pitanja, kao jednog od temeljnih životnih pitanja. Stoga je važno razmotriti mišljenje mladih o politici, odnosno smatraju li da bi političkom participacijom mogli promijeniti postojeće stanje u Republici Hrvatskoj te

imaju li uopće želju za sudjelovanjem u političkom životu. Prema istraživanju Ilišin i Spajić Vrkaš (2017), mladi višeg socioekonomskog statusa češće sudjeluju u političkom životu, od onih mladih koji su nezaposleni ili su nižeg socioekonomskog statusa. Mladi u Hrvatskoj uglavnom su nezainteresirani za politiku i političku participaciju, politički su nedovoljno kompetentni, imaju slabiji osjećaj stranačke identifikacije te imaju relativno nisko povjerenje u institucije, a slobodno vrijeme provode uglavnom fokusirajući se na sebe (Ilišin, Gvozdanović i Potočnik, 2015).

Istraživanja koja direktno govore o povezanosti lošijeg socioekonomskog statusa s političkom participacijom, bilo članstvom u određenoj političkoj stranki, bilo izlaskom na izbore, uglavnom nalazimo u stranoj literaturi. Istraživanje Bartels (2002) navodi kako bogatiji građani češće glasaju na izborima i doniraju političke kampanje, kao i da imaju priliku izravno komunicirati s političarima, što u konačnici jača njihovu političku moć. Građani nižeg socioekonomskog statusa, zbog nedostatka resursa, manje sudjeluju u političkim procesima, što onda posljedično dodatno smanjuje njihov utjecaj. Politička participacija podrazumijeva financijske i vremenske resurse koji su često nedostupni osobama nižeg socioekonomskog statusa (Verba, Schlozman i Brady, 1995). Osobe nižeg socioekonomskog statusa rjeđe sudjeluju u politici, jer ne vjeruju da mogu utjecati na političke procese i osjećaju se izdanima od strane političara (Bartles, 2002). Prema međunarodnom istraživanju Nevitte i suradnika (2009), građani koji imaju slabiji socioekonomski status u manjoj mjeri izlaze na izbore od onih s boljim socioekonomskim statusom. S druge strane, istraživanje Šibera iz 2004. navodi da za razliku od mnogih drugih demokracija socioekonomski status u Hrvatskoj nema značajan utjecaj na izbornu participaciju, što je u suprotnosti s drugim zemljama u kojima se viša razina primanja povezuje i s većom izbornom participacijom. Ipak, novija istraživanja pokazuju tendenciju prema povećanju važnosti socioekonomskog statusa u samoj političkoj participaciji u Hrvatskoj. Istraživanje iz 2021. pokazuje da su socijalni i kulturni faktori, uključujući naslijeđe i religijske vrijednosti važni prediktori participacije na izborima, dok se dobna razlika također pokazuje značajnom. Mlađe generacije manje vjeruju u

tradicionalne medije i državnu učinkovitost što direktno utječe na njihovu slabu angažiranost po pitanju sudjelovanja u politici (Vuksan-Ćusa i Raos, 2021).

Ovi čimbenici dovode do osjećaja nemoći i manjeg povjerenja u političke institucije, što dodatno smanjuje njihovu političku participaciju.

Prema istraživanju Petrić i sur. (2022) izlaznost na izbore u Hrvatskoj uvelike je determinirana razinom obrazovanja i stupnjem prihoda, odnosno pokazano je da one osobe s nižim obrazovanjem i primanjima rjeđe izlaze na izbore, odnosno tek oko 40% birača iz nižih obrazovnih slojeva redovito glasa, dok ta brojka raste na 70% među visokoobrazovanim građanima. Iz toga možemo zaključiti da politička participacija još uvijek više privlači pojedince višeg obrazovnog i ekonomskog statusa, dok nažalost osobe slabijeg socioekonomskog statusa često osjećaju političku apatiju i isključenost iz sustava (Norris, 2002, prema Cramer, 2016).

Što se tiče regija, u regijama s višom stopom siromaštva, poput Panonske Hrvatske gdje 25,9% stanovnika živi u riziku od siromaštva, politička participacija je niža nego u urbanim sredinama poput Zagreba, gdje je stopa rizika od siromaštva samo 9,5% (Državni zavod za statistiku, 2023).

Izlaznost na parlamentarnim izborima u Hrvatskoj 2024. godine dodatno objašnjava ovaj problem. Ukupna izlaznost iznosila je 61,48 %, što pokazuje pozitivan pomak u odnosu na prethodne izbore. Međutim, razlike u izlaznosti između izbornih jedinica ukazuju na dublje probleme unutar društva. Primjerice, najniža izlaznost sa samo 54,53 % zabilježena je u 5. izbornoj jedinici, koja obuhvaća istočni dio Hrvatske. Nasuprot tome, 1. izborna jedinica, koja obuhvaća središnji dio Zagreba, imala je najvišu izlaznost od 69,16 %, što ukazuje na regionalne razlike u političkom angažmanu i pristupu informacijama (DIP, 2024). Takvi rezultati još jednom potvrđuju tezu o utjecaju socioekonomskog statusa na želju za političkim sudjelovanjem.

Većina autora se slaže kako u gotovo svim društvima siromašni građani imaju drugačije političke položaje od onih bogatijih te da vrlo teško dolaze do izražaja. Zbog toga vrlo često gube motivaciju te se miču dalje od politike (Giger i sur., 2012).

U javnosti Republike Hrvatske prevladava stav kako građani slabijeg socioekonomskog statusa vrlo teško mogu postati relevantni čimbenici u političkom životu, no postoji nekoliko primjera koji ipak ukazuju da i takvi građani mogu politički djelovati i to prvenstveno kolektivnim djelovanjem. Tijekom višegodišnje krize hrvatske brodogradnje, radnici su se organizirali kako bi ukazali na negativne posljedice zatvaranja brodogradilišta i gubitka radnih mjesta. Jedan od najupečatljivijih primjera je situacija u brodogradilištu Uljanik, gdje su radnici, unatoč teškoj ekonomskoj situaciji, uspjeli mobilizirati značajnu podršku i privući pažnju javnosti te političara (Mataković, 2020). Kroz kolektivne akcije i prosvjede uspjeli su izazvati odgovore političkih aktera, čime su postali značajni čimbenici u političkom životu, iako dolaze iz radničke klase. Važan je i primjer sindikata, kao udruženja radnika, koji su odigrali važnu ulogu u borbi za prava radnika s niskim primanjima te su njihove akcije često rezultirale zakonodavnim promjenama (Mostarkić, 2021). Primjer političke participacije građana slabijeg socioekonomskog statusa može biti i uključivanje građana u mjesne odbore ili gradske četvrti (Ministarstvo uprave, 2023). Tako su stanovnici slabijeg imovinskog stanja jedne zagrebačke četvrti sudjelovali u radovima mjesnog odbora kako bi poboljšali uvjete života u svojoj četvrti (Ministarstvo uprave, 2023). Njihove inicijative uključivale su popravak dotrajale infrastrukture i poboljšanje dostupnosti socijalnih usluga u zajednici. Unatoč skromnim financijskim prilikama, građani su kroz zajedničku akciju uspjeli ostvariti značajne promjene na lokalnoj razini (Ministarstvo uprave, 2023).

5.1 Političke preferencije ljudi slabijeg socioekonomskog statusa

Političke preferencije uvijek su zanimljive za istraživanje, a posebice kod ljudi slabijeg socioekonomskog statusa. Izuzetno je teško odrediti čime se sve vode prilikom odabira u koju će se političku stranku učlaniti ili za koga će glasovati.

Osobe slabijeg ekonomskog statusa često teže političkim opcijama koje promoviraju veću socijalnu sigurnost, prava radnika i najvažnije smanjenje ekonomske nejednakosti. Obično podržavaju stranke s ljevičarskim programima, koje naglašavaju redistribuciju bogatstva, poboljšanje socijalnih usluga, te zaštitu od siromaštva i marginalizacije (Hout, 2004). Istraživanja pokazuju da su ekonomski slabije skupine sklonije glasati za stranke koje zagovaraju progresivne porezne mjere, povećanje minimalnih plaća i socijalnu pomoć (Hout, 2004). Osim toga, populistički pokreti, koji kritiziraju političke elite često privlače podršku ovih skupina, nudeći političku alternativu koja obećava zaštitu njihovih interesa (Inglehart i Norris, 2019). Isto mišljenje dijele i Rigby i Wright (2013) koji govore o tome kako siromašniji dio populacije češće bira političke stranke koje imaju liberalniju ekonomsku politiku što svakako ima smisla s obzirom na situaciju u kojoj se nalaze. Političke preferencije ljudi slabijeg socioekonomskog statusa uvelike određuje i to kakav je stav političkih stranaka prema njima, kao i prema drugim ugroženim skupinama. Siromašni građani očekuju potporu i podršku od vlasti u obliku financijske pomoći, ali i primanja važnih informacija o tome kako ostvariti svoja prava. U velikom dijelu modernih država postoji problem o kojemu se puno ne govori, a to je da ljudi slabijeg socioekonomskog statusa vrlo često ne znaju za prava koja mogu ostvariti, odnosno da prilikom izlaska na izbore uopće ne znaju koji je program glavnih političkih stranaka prema ljudima slabijeg socioekonomskog statusa (Dubrow, 2012).

O problemu manjka informacija o tome koja sve prava posjeduju siromašni građani može se govoriti i u Republici Hrvatskoj. Siromašni često nemaju dovoljno informacija o svojim pravima, a taj problem često proizlazi iz složenosti zakonodavstva i neadekvatne distribucije informacija (Puljiz, 2019). Zakoni koji reguliraju socijalnu skrb su često tehnički i teško razumljivi za prosječnog građanina (Puljiz, 2019). Pristup informacijama za tu skupinu, može biti ograničen zbog nedostatka digitalnih vještina ili pristupa internetu, osobito u ruralnim mjestima. Institucionalna podrška često nije dovoljna, jer

centri za socijalnu skrb ne uspijevaju pružiti jasne i pristupačne informacije. Ponekad je i stigma povezana s traženjem pomoći faktor zbog kojeg građani izbjegavaju ostvariti svoja prava. Poboljšanje informiranosti putem edukacije i pojednostavljenih birokratskih procesa moglo bi pomoći u smanjenju ovog problema (Puljiz, 2019).

Socioekonomski status birača je jedan od važnih faktora i na samim izborima. U Sjedinjenim američkim državama postoji stereotip kako bogatiji birači najčešće glasaju za Demokratsku stranku, dok republikanci najčešće dobivaju glasove onih slabijeg socioekonomskog statusa odnosno manjih prihoda, međutim, statistički to nisu pokazali (Gelman i Al, 2010, prema Leš, 2022). Naime, ljudi s većim godišnjim prihodima u prosjeku više glasaju za Republikansku stranku, dok oni sa vrlo niskim primanjima u većini slučajeva glasaju za Demokratsku stranku. (Gelman i Al, 2010, prema Leš, 2022). Razlog slabog sudjelovanja mladih nižeg socioekonomskog statusa u politici nalazimo u tome što ljudi s manjim prihodima često nemaju dovoljno vremenskih resursa, financija ili pristupa informacijama da bi se aktivno uključili u političke procese koje on zahtjeva.

5.2 Članstvo ljudi slabijeg socioekonomskog statusa u političkim strankama

Jedna od opcija izlaska iz socioekonomskih problema može biti mogućnost sudjelovanja u nekoj političkoj stranki. Ipak, građani slabijeg socioekonomskog statusa najčešće ne odabiru takvo rješenje, već traže neke druge načine kojima bi popravili trenutnu situaciju, odnosno traže ih kroz neke privatne, nepolitičke strategije kao što je uzimanje dodatnog posla, ulična prodaja, selidba ili pridruživanje lokalnim organizacijama koje promoviraju samopomoć i rješavanje problema u zajednici (Holzner, 2008). U Republici Hrvatskoj, ali i praktički cijeloj Europi postoji trend sve manjeg broja članova političkih stranaka, a pogotovo onih aktivnih (McCarthy, Muzergues i Quirk, 2024.) Broj članova političkih stranaka u Republici Hrvatskoj u skladu je s prosjekom drugim europskim zemljama, osobito u zapadnoj Europi, ali problem predstavlja velika neaktivnost samih članova (Opačak, 2019). Kad govorimo o zapadnoj Europi, na primjer u Njemačkoj političke

stranke kao što su CDU/CSU i SPD imaju stotine tisuća članova, iako i ovdje članstvo opada. CDU je do prije nekoliko godina imala preko 400.000 članova, dok je SPD imao oko 440.000 članova (Schmidt, 2022). U Švedskoj političke stranke poput Socijaldemokrata imaju oko 100.000 članova, što je značajan postotak s obzirom na populaciju zemlje. U 2023. godini, otprilike 180.000 građana Danske bilo je članom političkih stranaka, što ukazuje na značajnu razinu političkog angažmana (The Danish Parliament, 2023). U Hrvatskoj se taj broj povećavao kroz godine te je upitno koliko je tih članova ustvari aktivno trenutno. Broj članova u političkim strankama je varijabilan, no procjenjuje se da više od 10% građana pripada nekoj političkoj stranci (Opačak, 2019). Najveća stranka, HDZ, ima oko 220.000 članova, dok SDP ima oko 35.738 članova (Opačak, 2019).

Postavlja se pitanje što to pojedinac ostvaruje participacijom u političkoj stranki, je li to samo ekonomski interes, mentalna satisfakcija ili nešto treće. Odgovor na to pitanje ovisi o puno faktora, a ponajprije o vrsti političke stranke te osobnim ambicijama pojedinca. U tom kontekstu, važno je vidjeti koliko koštaju troškovi participiranja u političkim strankama te postoje li kakve olakšice za osobe slabijeg socioekonomskog statusa kod vodećih stranaka u Republici Hrvatskoj.

HDZ (Hrvatska demokratska zajednica) naplaćuje godišnju članarinu od 15 eura, s mogućnošću oslobađanja za studente, umirovljenike, nezaposlene te osobe s niskim prihodima (manje od 560 eura mjesečno). SDP (Socijaldemokratska partija) ima članarinu od 31,80 eura godišnje za zaposlene, dok studenti, umirovljenici i nezaposleni plaćaju samo 7,92 eura. SDP nema iznimke od plaćanja, osim za posebne slučajeve (Dnevno.hr, 2024). Od ostalih stranaka, treba spomenuti Možemo! koji ima jednu od najnižih članarina, svega 1,33 eura godišnje, ali članovi mogu donirati više po želji. Domovinski pokret naplaćuje 13,27 eura godišnje za zaposlene članove, dok nezaposleni, studenti i umirovljenici plaćaju 3,98 eura. IDS (Istarski demokratski sabor) ima višeslojnu strukturu članarina. Osnovna članarina iznosi 20 eura, dok su članovi koji ne obavljaju stranačke funkcije oslobođeni plaćanja. Također, članstvo je fleksibilno za učenike,

studente i nezaposlene. MOST je u potpunosti ukinuo plaćanje članarine, jer smatraju kako se participiranje u stranci treba bazirati na dobrovoljnosti (Dnevno.hr, 2024).

Osoba mora procijeniti što sve mora dati, a što može dobiti s participacijom u političkoj stranci. Između ostalog, osoba ponekad gubi novac, vrijeme te alternativna rješenja u vidu nekih drugih političkih opcija, ali isto tako može dobiti ugled, znanje, novac te mnoštvo drugih stvari. Razlike u osobnim preferencijama su poprilično velike među pojedincima te se ne mogu izvući konkretni zaključci koji bi se odnosili na populaciju u cjelini (Heidar, 2006).

Procjene toga što dobivaju, a što gube participacijom u političkoj stranci posebice je bitna za ljude slabijeg socioekonomskog statusa. Samo po sebi, s obzirom na niska primanja, gubitak vremena i novaca nameće se kao dodatni problem koji bi im otežao izlazak iz teške situacije. Ipak, eventualna pozitivna promjena koja bi se dogodila ulaskom u političku stranku, a to je prije svega stjecanje dodatnih informacija, znanja, poznanstava, a naposljetku i zapošljavanja, trebala bi biti kvalitetna motivacija za sve ljude slabijeg socioekonomskog statusa da se politički aktiviraju. Ulazak u političke stranke mogao bi pomoći osobama slabijeg socioekonomskog statusa da osnaže svoj glas u političkim procesima i steknu bolje razumijevanje politika koje ih pogađaju. Kroz političko članstvo, imaju priliku steći političko obrazovanje, ali i umrežiti se, što povećava društveni kapital. Također, kroz aktivno sudjelovanje, mogu utjecati na donošenje odluka koje mogu poboljšati njihove uvjete života. Osim toga, politička participacija može smanjiti osjećaj marginalizacije i omogućiti veću integraciju u društvene procese (Mataković, 2020).

6. Zaključak

Ovaj završni rad govori o povezanosti socioekonomskog statusa građana i njihove političke participacije, posebno u kontekstu Hrvatske. Osobe nižeg socioekonomskog statusa često se manje uključuju u političke procese zbog raznih faktora, uključujući nedostatak vremena, resursa i povjerenja u političke institucije. Mladi su posebno ranjiva

skupina, a politička apatija među njima u porastu je zbog osjećaja isključenosti i nepovjerenja prema politici. Socioekonomski status, kao složen pojam izravno utječe na životne prilike i angažman u politici. Ljudi slabijeg socioekonomskog statusa često imaju lošije zdravlje, nižu razinu obrazovanja i ograničen pristup društvenim mrežama, što otežava njihovu integraciju u politički život. Socijalna isključenost kao fenomen dodatno pogoršava situaciju, jer je nedostatak sudjelovanja u društvenom životu, poput pristupa obrazovanju i zdravstvu, povezan s manjom političkom participacijom. Povjerenje u političare i političke stranke često je nisko među osobama slabijeg socioekonomskog statusa. Zbog korupcije, lošeg gospodarskog stanja i nepotizma, mnogi gube vjeru u politički sustav. Mladi, koji su često financijski ovisni o drugima, sve manje sudjeluju u politici, dok političke stranke zanemaruju njihove probleme. Politička scena u Hrvatskoj tradicionalno je dominirana HDZ-om i SDP-om, ali novije stranke, poput Možemo! i Mosta, unose određene promjene u političku situaciju. Političke preferencije siromašnih često su usmjerene prema strankama koje se zalažu za socijalnu sigurnost, prava radnika i smanjenje ekonomske nejednakosti. Ipak, veliki problem je nedostatak informacija o političkim pravima i programima, što dodatno smanjuje njihovu uključenost u politički proces. Unatoč tome što postoje neki primjeri, poput slučaja koje se tiče brodogradilišta Uljanik, gdje su radnici, unatoč teškoj ekonomskoj situaciji, uspjeli mobilizirati političke promjene, većina ove populacije i dalje ostaje marginalizirana. Iako bi sudjelovanje u političkim strankama moglo poboljšati njihovu situaciju, potrebna je prije svega veća mobilizacija i informiranost.

Literatura

Atlantic Council (2024). *Unloved but indispensable: Political parties in Europe*.

Posjećeno 20.9.2024. na mrežnoj stranici Atlantic Councila:

<https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/issue-brief/unloved-but-indispensable-political-parties-in-europe/>

- Bartels, L. M. (2002). The impact of candidate traits in American presidential elections. U B. I. Page i J. T. Shapiro (ur.), *The rational public: Fifty years of trends in Americans' policy preferences* (119-145). Chicago: University of Chicago Press.
- Berc, G., Majdak, M., Baturina, D. (2021). Ples na rubu: okolnosti i iskustva položaja mladih u NEET statusu na području Grada Zagreba. *Croatian and Comparative Public Administration*, 21(1), 9-36.
- Bežovan, G., Puljiz, V., Šućur, Z., Babić, Z., Dobrotić, I., Matković, T. i Zrinščak, S. (2019). *Socijalna politika Hrvatske* (2. izdanje). Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Bovan, K. i Baketa, N. (2022). Stabilnost i/ili promjene? Povjerenje u institucije u Hrvatskoj od 1999. do 2020. *Revija za sociologiju*, 52(1), 31-60.
- Burić, I. (2020). *Sociologija hrvatskog društva*. Zagreb: Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu.
- Cramer, K. J. (2016). *The politics of resentment: Rural consciousness in Wisconsin and the rise of Scott Walker*. Chicago: University of Chicago Press.
- Čudina-Obradović, M. i Obradović, J. (1998). Utjecaji socio-ekonomskoga položaja obitelji na bračne, obiteljske i socijalizacijske procese. *Revija za sociologiju*, 29 (1-2), 27-47.
- Čular, G. (2004). Razvoj stranačkog sustava u Hrvatskoj: Četiri teze. U J. Kregar, V. Puljiz i S. Ravlić (ur.), *Hrvatska – Kako dalje* (str. 35-58). Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Ćerluka, I. (2020). *Istraživanje stavova studenata o kvaliteti smještaja u studentskom domu dr. Franjo Tuđman*. Neobjavljena doktorska disertacija, Split: Ekonomski fakultet, Sveučilište u Splitu.

Debeljak, I. (2024). Stigli rezultati natječaja za studentske domove u Zagrebu: Pogledajte jeste li na listi sretnika. Srednja.hr. Posjećeno dana 11.9.2024. na mrežnoj stranici novinarskog portala Srednja.hr: <https://www.srednja.hr/faks/stigli-rezultati-natjecaja-za-studentske-domove-u-zagrebu-pogledajte-jeste-li-na-listi-sretnika/>

Dnevno.hr (2024) Svaki glas košta: Evo koliko stranke u Hrvatskoj naplaćuju pripadnost, neke su i besplatne. Posjećeno dana 21.9.2024. na mrežnoj stranici multimedijskog novinarskog portala Dnevno.hr: <https://www.dnevno.hr/izbori-2024/svaki-glas-kosta-evo-koliko-stranke-u-hrvatskoj-naplacuju-pripadnost-neke-su-i-besplatne-2388503/>

Državni zavod za statistiku (2022). Pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti u 2022.. Posjećeno dana 21.9.2024. na mrežnoj stranici Državnog zavoda za statistiku: <https://podaci.dzs.hr/2023/hr/58287>

Državni zavod za statistiku (2023). Stopa rizika od siromaštva, 2023. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. Posjećeno dana 14.9.2024 na mrežnoj stranici Državnog zavoda za statistiku: <https://www.dzs.hr>

Državno izborno povjerenstvo Republike Hrvatske (2016). Parlamentarni izbori 2016: Izlaznost i rezultati. Posjećeno dana 14.9.2024. na mrežnoj stranici Državnog izbornog povjerenstva: <https://www.izbori.hr/arhiva-izbora/>

Državno izborno povjerenstvo Republike Hrvatske (2020). Parlamentarni izbori 2020: Izlaznost i rezultati. Posjećeno dana 14.9.2024. na mrežnoj stranici Državnog izbornog povjerenstva: <https://www.izbori.hr/arhiva-izbora/>

Državno izborno povjerenstvo Republike Hrvatske (2024). Podjela biračkog tijela. Posjećeno dana 16.9.2024. na mrežnoj stranici Državnog izbornog povjerenstva: <https://www.dip.hr>

Državno izborno povjerenstvo Republike Hrvatske. (2024) Parlamentarni izbori 2024: Izlaznost i rezultati. Posjećeno dana 19.9.2024. na mrežnoj stranici Državnog izbornog povjerenstva: <https://www.izbori.hr/arhiva-izbora/>

Dubrow, J. (2012). Do Political Parties Represent Women, the Poor, and the Elderly? Party Images, Party System, and Democracy. *International Journal of Sociology*, 42(1), 78-86.

Dumančić, A. (2023). *Obrazovanje i politička polarizacija u Republici Hrvatskoj*. Neobjavljena doktorska disertacija, Osijek: Filozofski fakultet Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet.

Ferić, R. (2020). *Stečaj potrošača*. Neobjavljena doktorska disertacija, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet.

Giger, N., Rosset, J. i Bernauer, J. (2012). The poor political representation of the poor in a comparative perspective. *Representation*, 48 (1), 47-61.

GONG (2019). *Građani/ke o politici, demokraciji, Gongu*. GONG. Posjećeno 22.9.2024. na mrežnoj stranici GONG-a: <https://gong.hr/2019/03/06/gradanike-o-politici-demokraciji-gongu/>

Gvozdanović, A. (2014). Politički utjecaj i vrijednosti kao odrednice političkog povjerenja mladih u Hrvatskoj. *Revija za sociologiju*, 44(1), 5-30.

Gvozdanović, A., Ilišin, V., Adamović, M., Potočnik, D., Baketa, N., i Kovačić, M. (2019). Istraživanje mladih u Hrvatskoj 2018./2019. Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.

Haerpfer, C., Wallace, C., i Spanring, R. (2002). *Young people and politics in Eastern and Western Europe*. Beč: Institut für Höhere Studien.

Heidar, K. (2006). Party membership and participation. U R. S. Katz i W. J. Crotty (Ur.), *Handbook of party politics* (301-315). SAGE Publications.

Henjak, A. (2017). Lojalnost, glas ili izlazak: izborna participacija i potpora novim strankama u Hrvatskoj. *Anali Hrvatskog politološkog društva: časopis za politologiju*, 14(1), 79-103.

Holzner, C. A. (2008). *The poverty of democracy: Neoliberal reforms and political participation of the poor in Mexico*. *Latin American Politics and Society*, 50(2), 99-123.

Hout, W. (2004). Political regimes and development assistance: The political economy of aid selectivity. *Critical Asian Studies*, 36(4), 591-613.

Inglehart, R. F., & Norris, P. (2016). *Trump, Brexit, and the rise of populism: Economic have-nots and cultural backlash*. Švicarska: Palgrave Macmillan

Ilišin, V. i Radin, F. (2002). *Mladi uoči trećeg milenija*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja.

Ilišin, V. (2003). Politička participacija mladih i politika prema mladima: Hrvatska u europskom kontekstu. *Politička misao: časopis za politologiju*, 40 (3), 37-57.

Ilišin, V., Mendeš, I. i Potočnik, D. (2003). Politike prema mladima u obrazovanju i zapošljavanju. *Politička misao*, 3, 58-89.

Ilišin, V., Gvozdanić, A. i Potočnik, D. (Ur.). (2015). *Demokratski potencijali mladih u Hrvatskoj*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu; Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo.

Ilišin, V. (2017). *Mladi i politika: trendovi (dis) kontinuiteta*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja.

Ilišin, V. i Spajić Vrkaš, V. (2017). *Generacija osujećenih: Mladi u Hrvatskoj na početku 21. stoljeća*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja.

Koprić, I., Marčetić, G., Musa, A., Đulabić, V. i Lalić Novak, G. (2014). *Javna uprava u suvremenom europskom kontekstu*. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Koprić, I. i Đulabić, V. (2018). *Sustavi lokalne samouprave: Europski konteksti i hrvatska praksa*. Zagreb: Institut za javnu upravu.

- Kulić, A. (2018). *Mladi u Hrvatskoj: politička participacija, otuđenost i stavovi o političkim strankama*. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- Leš, K. (2022). *Političko-geografska analiza "swing" država na američkim predsjedničkim izborima od 1996. do danas* (Diplomski rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:217:948358>
- Lynch, J. W. i Kaplan, G. A. (2000). Socioeconomic position. U L. Berkman i I. Kawachi (ur.), *Social Epidemiology*, (str. 13-35). New York: Oxford University Press.
- Mair, P. i Van Biezen, I. (2001). Party membership in twenty european democracies, 1980-2000. *Party politics*, 7 (21), 5-21.
- Majdandžić, K. (2015). *Kreiranje politika usmjerenih prema mladima i ženama u ruralnom prostoru*. Neobjavljena doktorska dizertacija. Zagreb: Agronomski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.
- Maljur, T. (2021). *Politička participacija mladih u Republici Hrvatskoj*. Neobjavljena doktorska dizertacija. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.
- Marić, S., Popović, Ž. i Bogut, I. (2015). Začarani krug romskog obrazovnog napretka. *Obrazovanje za interkulturalizam intercultural education*, 275.
- Mataković, H. (2020). COVID-19 kriza, provedba sigurnosnih mjera i turizam. Zagreb: Institut za turizam.
- Matić, M. (2014). Stručno osposobljavanje za rad bez zasnivanja radnog odnosa: Mjera iz perspektive korisnika. *Socijalna politika i socijalni rad*, 2(1), 36-62.
- Matković, T. (2019). Politika zapošljavanja i nezaposlenost. U G. Bežovan, V. Puljiz, Z. Šućur, Z. Babić, I. Dobrotić, T. Matković i S. Zrinščak (ur.), *Socijalna politika Hrvatske* (2. izdanje, str. 195-287). Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Milas Vdović, V. (2019). Socioekonomski status roditelja i odnosi u obitelji. Neobjavljena doktorska dizertacija. Rijeka: Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci.

Ministarstvo pravosuđa, uprave i digitalne transformacije (2023). *Izbori za mjesne odbore i participacija građana*. Posjećeno 20.9.2024. na mrežnoj stranici Ministarstva pravosuđa, uprave i digitalne transformacije: s <https://uprava.gov.hr>

Ministarstvo pravosuđa, uprave i digitalne transformacije (2023). *Registar političkih stranaka*. Posjećeno 22.9.2024. na mrežnoj stranici Ministarstva uprave i digitalne transformacije: <https://mpudt.gov.hr/istaknute-teme-11/uvid-u-registre/registar-politickih-stranaka/22212>

Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike (2023). Naknade i usluge u sustavu socijalne skrbi. Posjećeno na mrežnoj stranici Ministarstva rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike: 13.9.2024. s <https://mrosp.gov.hr/istaknute-teme/obitelj-i-socijalna-politika/socijalna-politika-11977/naknade-i-usluge-u-sustavu-socijalne-skrbi/11978>

Mostarkić, A. (2021). Sindikati i kolektivno pregovaranje u Republici Hrvatskoj (Završni rad Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:750187>

Nevitte, N., Blais, A., Gidengil, E., & Nadeau, R. (2009). Socioeconomic status and nonvoting: A cross-national comparative analysis. In H.-D. Klingemann & I. MacAllister (Eds.), *The comparative study of electoral systems* (pp. 88–105). Cambridge University Press

Direktno.hr (2019). *Više od deset posto građana članovi su jedne od stranaka*. Posjećeno 18.9. 2024. na mrežnoj stranici novinarskog portala: <https://direktno.hr>

Pap, A. (2019). *Utjecajni čimbenici na političku participaciju građana u funkciji unapređenja političkog marketinga*. Neobjavljena doktorska disertacija. Osijek: Ekonomski fakultet, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.

Petrić, M., Koludrović, I., Zdravković, Ž., Cvetičanin, P. i Leguina, A. (2022). Klasa u suvremenom hrvatskom društvu: postbourdieuovska analiza. *Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornog i sociokulturnog razvoja*, Vol.60 No.1(223), 39-88

Puljiz, A. (2019). *Ne čekaj sistem i društvo, iskoristi mladost! - Vodič za mlade o omladinskim politikama*. Zagreb: Mreža mladih Hrvatske.

Raos, V. i Maldini, P. (2022). Social Democracy in Croatia: Ideological Self-Identification and Voter Preferences. *Politička misao*, 60(1), 7-28.

Rigby, E., Wright, G. (2013). Political Parties and Representation of the Poor in the American States. *American Journal of Political Science*, 57 (3), 552-565.

Rimac, I. (2000). Neke determinante povjerenja u institucije političkog sustava u Hrvatskoj. *Bogoslovska smotra*, 70(2), 471-484.

Schmidt, M. G. (2022). *Das politische System der Bundesrepublik Deutschland*. 11th ed. Heidelberg, Njemačka: Springer

Stričević, I. (2010). Nacionalni program za mlade od 2009. do 2013. godine. *Dijete i društvo: časopis za promicanje prava djeteta*, 12 (1/2), 69-70.

Šiber, I. (2004). Politička participacija i politička kultura u Hrvatskoj. Elita, građanstvo, i demokracija. V. Puljiz (ur.) *Elita, građanstvo i demokracija* (127-159). Zagreb: Institut za društvena istraživanja.

Škrokov, L. (2014). Uloga socioekonomskog statusa obitelji u objašnjenju internaliziranih i eksternaliziranih problema i školskog uspjeha kod mlađih adolescenata. Diplomski rad. Sveučilište u Zadru, Odsjek za psihologiju.

Šućur, Z. (1995). Koncept socijalne isključenosti. *Revija za socijalnu politiku*, 2 (3), 223-230.

Šućur, Z. (2008). Ljudski i sociokulturni kapital siromašnih u Hrvatskoj. U *J. Kregar, G. Flego i S. Ravlić (ur.)*, *Hrvatska–kako dalje*, str. 183-214.

Šverko, B., Maslić Seršić, D. i Galić, Z. (2006). Financijske prilike i zdravlje nezaposlenih u Hrvatskoj: Vodi li financijska deprivacija do lošijeg zdravlja?. *Revija za socijalnu politiku*, 13(3-4), 257-269.

TEB poslovno savjetovanje. (2024). *Zajamčena minimalna naknada od 1. siječnja 2024*. Posjećeno 10.9.2024. na mrežnoj stranici TEB-a: <https://www.teb.hr/>

Tomaš, M. (2020). Studentski dom. Neobjavljena disertacija. Split. Fakultet građevinarstva, arhitekture i geodezije, Katedra za arhitektonsko projektiranje.

Verba, S., Schlozman, K. L. i Brady, H. E. (1995). *Voice and equality: Civic voluntarism in American politics*. Harvard University Press

Vlada Republike Hrvatske. (2023). *Nacionalni program za mlade*. Posjećeno 15.9. 2024. s mrežne stranice Vlade Republike Hrvatske: <https://mdu.gov.hr/istaknute-teme/mladi-4064/nacionalni-program-za-mlade-4072/4072>

Vlada Republike Hrvatske. (2023). *Vlada usvojila Nacionalni program za mlade vrijedan 7.9 milijuna eura*. Posjećeno 16.9.2024. s mrežne stranice Vlade Republike Hrvatske: <https://vlada.gov.hr/vijesti/vlada-usvojila-nacionalni-program-za-mlade-vrijedan-7-9-milijuna-eura/36769>

Vučković, M. (2016). Personalizacija politike u Hrvatskoj na prijevremenim parlamentarnim izborima 2016. godine. *Političke analize: tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku*, 7(27), 11-15.

Vuksan-Ćusa, B., Raos, V. (2021). Dijete u vremenu: dob i biračko ponašanje u Hrvatskoj. *Političke perspektive: časopis za politička istraživanja*, 11(1), 7-38.